

Той заряд внутрішнього тепла і оптимізму, який несе в собі кожен з нас, набувається в дитинстві, і чим він більше, тим краще. Звичайно, характер дитини формується не в один день, але можна сказати з упевненістю: чим більше дитинство було схоже на свято, і чим більше в ньому радості, тим щасливішою людина буде у майбутньому.

А ще сімейні традиції та ритуали дозволяють дитині відчувати стабільність життєвого укладу: за будь-яких обставин у родині відбудеться те, що заведено; дають йому відчуття упевненості в навколишньому світі і захищеності; налаштовують дитину на оптимізм і позитивне сприйняття життя; створюють неповторні дитячі спогади, про які вже у дорослому віці вона буде коли-небудь розповідати своїм дітям; дозволяють відчути гордість за себе і свою сім'ю [6, с. 22].

Висновки. Кожній сучасній сім'ї під силу створити кілька сімейних традицій, яких, можливо, будуть дотримуватися діти й онуки. Встановлено, що при створенні сімейних традицій потрібно дотримуватись певних правил: повторювана подія має бути для дитини яскравою, позитивною, такою, що запам'ятовується; традиція на те й традиція, щоб дотримуватися завжди; можна задіяти запахи, звуки, зорові образи, – головне, щоб у цій традиційній дії було щось, що впливає на почуття і ставлення до дитини.

Подальшого дослідження потребують можливості практичного використання народного досвіду у вирішенні проблем сучасної сім'ї, опрацювання форм і методів впровадження відомостей про родинні традиції і їх виховне значення у навчальному процесі, підготовки педагогічних кадрів, соціальних працівників, у програму всеобучу батьків.

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
2. Скутіна В. За традиціями української народної педагогіки / В. Скутіна // Почат. шк. – 1993. – № 7. – С. 22–24.
3. Бабій В. Сімейні традиції та їх виховне значення / В. Бабій // Позакласний час. – 2004. – № 7–8. – С. 27–31.
4. Стельмахович М. Українська народна етнопедагогіка / М. Стельмахович // Початкова школа. – 1995. – № 8. – С. 4–10.
5. Лозко Г. Українське народознавство / Г. С. Лозко. – 4-те видання, доповнене. – Харків: Видавництво “Див”, 2010. – 472 с.
6. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання / Ю. Д. Руденко. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. – 328 с.

The importance of family traditions in the education of the younger generation is examined. The content and structure of the influence of family education are revealed, the interplay of parents and children in creating and respecting family traditions is investigated.

Key words: family pedagogics, family traditions, education, younger generation.

УДК 37.032.2-053.6

ББК 74.200.513.1

Галина Лемко

ФОРМУВАННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА

У статті охарактеризовано важливі вольові якості старшокласника – цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність, самовладання, самостійність та дисциплінованість.

Ключові слова: старшокласник, формування, цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність, самовладання, самостійність, дисциплінованість.

Реформування системи освіти в Україні передбачає глибокі зміни в навчально-виховному процесі, його орієнтацію на всебічний розвиток потенційних можливостей учня, урахування його потреб, інтересів, запитів. Важливе місце в процесі реформування відводиться старшій школі, яка є останньою сходинкою обов'язкової середньої освіти. Це засвідчено Конституцією України, Національною програмою виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Державною національною програмою "Освіта" (Україна ХХІ століття), Національною доктриною розвитку освіти, Законом України "Про освіту" тощо. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти передбачає розвиток у старших школярів здатності до самовиховання, формування в них готовності до вибору професії, та вміння використовувати свої позитивні сторони для досягнення мети.

Однією з найбільш складних і значущих у вихованні є проблема волі, в основі якої лежить свідоме спрямування людиною своєї діяльності відповідно до поставлених цілей і завдань, здатність долати перешкоди на шляху їх досягнення. В переліку вольових якостей основними є цілеспрямованість, наполегливість і завзятість, рішучість і сміливість, дисциплінованість і самовладання, ініціативність і самостійність.

У розробці проблеми вольових якостей та їх формування значну роль відіграли роботи І. Беха, Л. Виготського, В. Гуріна, Є. Ільїна, П. Рудика, К. Ушинського, Т. Шульги та ін.

Дослідження проблеми волі на різних вікових етапах розвитку особистості свідчать, що успішність оволодіння будь-якою діяльністю у великій мірі залежить від розвитку вольових якостей.

Важливе місце у формуванні вольових якостей старшого школяра посідає цілеспрямованість як провідна якість, що сприяє досягненню високих результатів у житті.

Загалом, цілеспрямованість – позитивна вольова якість, що виявляється у здатності людини керуватися у своїх діях і вчинках загальними і стійкими цілями, обумовленими її потребами та переконаннями. Цілеспрямовані люди мають чітко прогнозовану поведінку, спрямовану на досягнення поставленої мети. Вони діють твердо і рішуче, виходячи із загальних цілей, які поставлені перед ними. Протилежна якість – недостатня цілеспрямованість – є ознакою слабовілля, яке проявляється у схильності людини легко піддаватися випадковим спонуканням обирати лише близькі цілі.

Основними показниками сформованості цілеспрямованої діяльності вважаються:

- ступінь домінування в мотивації особистості пізнавальних мотивів;
- потреба й уміння суб'єктів розрізняти в діяльності її конкретні результати і способи виконання;
- вираженість орієнтації особистості на виділення й теоретичне осмислення способів дій, загальних схем понять, що вивчаються [2, с. 15].

Можна виокремити такі форми цілеспрямованості:

- самостійність як здійснення особистістю вибору способу діяльності (або спілкування) і досягнення результату при встановленні нею як рівня складності діяльності, так і часу й межі її здійснення;

- незалежність від зовнішнього контролю внаслідок перетворення зовнішнього обов'язку у внутрішню потребу, яка регулюється вже через самоконтроль;
- усвідомлення цілісності всього завдання, що стоїть перед людиною, справи, яка виконується (відповідальна людина знає, що вона робить, має чіткі особисті критерії діяльності й передбачає наслідки своїх дій);
- впевненість в своїх силах, сумісність їх із прийнятим завданням (лише безвідповідальний береться за непосильну справу або обіцяє неможливе) [7, с. 82].

Суттєвою особливістю цілеспрямованого розвитку в ранній юності є поява нових ситуацій, аспектів, розширення загального кругозору, оптимізація розумового розвитку. На цьому віковому етапі особистість оперує гіпотетичними твердженнями, уявленнями, які фігурують тільки в думках незалежно від можливості їх конкретно перевірити. Вони задовольняють потребу у формуванні змісту ідентичності, що стосуються особистісних, професійних та ідеологічних аспектів життя. Становлення цілеспрямованості пов'язане з рефлексією, детермінованою зміною соціальних стосунків, потребою подолання внутрішніх конфліктів.

Розвиток цілеспрямованості в ранньому юнацькому віці активізують такі фактори:

- новий соціальний статус особистості (відносна самостійність, суспільний престиж і значущість майбутньої професійної діяльності);
- нові форми діяльності, що передбачають більшу самостійність, свободу вибору;
- розширення соціального оточення, сфери контактів, значущих особистостей;
- відповідальність за свої дії та вчинки перед суспільством [3, с. 176].

У ранньому юнацькому віці цілеспрямованість пов'язана з формуванням цілісної Я-концепції, зокрема, центральним її компонентом – самооцінкою. Цілеспрямованість старшокласників – це результат їх соціалізації, що визначається нормативними очікуваннями, статусом у групі та зовнішніми оцінними еталонами.

Серед найважливіших вольових якостей, що розвивається в старшому шкільному віці є наполегливість. Під наполегливістю розуміємо вольову якість особистості, яка полягає в умінні доводити до кінця прийняті рішення, досягати поставленої цілі, переборюючи при цьому різні зовнішні та внутрішні перепони на шляху до неї. Якщо людина наполеглива, але невдачі з'являються на шляху до бажаної цілі, то ця людина не здається, а шукає нові шляхи їх подолання.

Наполегливість як вольова якість має місце у випадку, якщо вона виявляється постійно, тобто є вольовою якістю особистості. Під наполегливістю розуміємо непохитне прагнення до досягнення віддалених у часі цілей через подолання перешкод і труднощів, які виникають при цьому.

Умови прояву наполегливості:

- 1) ступінь впевненості людини у досягненні мети;
- 2) мотивація досягнення (прагнення до успіху);
- 3) наявність вольових установок на подолання труднощів [1, с. 217].

Не можна ототожнювати наполегливість і впертість, останнє є негативною рисою, яка проявляється у прагненні досягнути бажаної мети, не зважаючи на негативні передбачувані наслідки, у переконанні оточуючих відмовитися від рішення, наводячи розумні докази поразки. Наполегливість виявляється тоді, коли на шляху до досягнення мети виникають нові та непередбачувані труднощі, які потребують від особистості мобілізації фізичних та розумових сил на кінцевий позитивний результат.

Розвиток наполегливості починається у старшокласників під час вибору дії, прийнятті рішення, що дає їй змогу відчувати себе джерелом дії, та усвідомленості – здатності розуміти смисл своєї діяльності й ситуації, в якій відбувається ця діяльність. Поступово розвивається здатність ставити перед собою складніші завдання, долати труднощі, що надає діям справді вольового характеру. Про ступінь розвитку сили волі свідчить здатність до цілеспрямованої поведінки за обставин, що перешкоджають досягненню мети, доланню різноманітних перешкод.

Аналіз результатів за методикою М. Обозова “Самооцінка сили волі” показав, що 8 % старшокласників мають низький рівень розвитку сили волі, 74 % – середній рівень та 18 % – високий рівень розвитку сили волі.

Відомо, що тільки наполеглива людина здатна подолати різні невдачі, які з’являються на шляху до бажаної цілі, не здаючись, а шукаючи нові шляхи їх рішення, враховуючи зауваження, побажання тощо.

Провівши дослідження за опитувальником “Визначення боязкості та сором’язливості”, ми з’ясували, що 17 % старшокласників сором’язливі, схильні до страху та нерішучі, 35 % мають середній рівень рішучості, 48 % мають високий рівень рішучості. Отож, можна відзначити, що більшість старшокласників рішучими та володіють силою волі.

У старшокласників розвивається така вольова якість як ініціативність.

Ініціативність – це вольова якість, яка виявляється в здатності до активних дій, що викликані власними установками, уявленнями, переконаннями людини. Ініціативність виявляється в творчості, новаторстві, самостійності, стійкості до зовнішніх впливів.

Ініціативність протилежна інертності, байдужості і байдужого відношенню до справи. Однією з її передумов є добре розвинене мислення, готовність нести відповідальність за наслідки своїх дій.

С. Рубінштейн визначає ініціативність як велику кількість і яскравість нових ідей і планів, багатство уяви, поєднані з інтенсивністю спонукань і активністю прагнень [5, с. 92].

Структура ініціативності старшокласників включає такі складники:

- мотиваційно-ціннісний (усвідомлення особистої й соціальної значущості ініціативної дії, наявність стійкого інтересу);
- когнітивно-операційний (система знань і вмінь, необхідних для раціонального та ефективного здійснення ініціації дій у діяльності);
- особистісний (розвиненість особистісно значущих якостей).

Технологія формування ініціативності старшокласників передбачає реалізацію таких етапів:

- мотиваційно-цільового (стимулювання розвитку внутрішньої мотивації та ціннісних орієнтацій старшокласника до ініціації дій у своїй діяльності);
- змістово-діяльнісного (забезпечення оволодіння учнями знаннями й вміннями, необхідними для виявлення ініціативності, формування вольових якостей особистості);
- рефлексивно-корегувального (визначення результативності проведеної роботи щодо формування ініціативності старшокласників).

Важливою вольовою якістю старшокласників є самовладання. Воно виявляється у здатності людини володіти собою, керувати власною поведінкою та діяльністю. Самовладання – важливий компонент такої якості особистості, як мужність. Володіючи собою, людина сміливо береться за відповідальне завдання,

хоча й знає, що його виконання пов'язане з небезпекою для неї, навіть загрожує її життю. Відсутність самовладання робить людину нестриманою, імпульсивною. Люди, які не володіють собою, легко піддаються впливу почуттів, часто порушують дисципліну, відступають перед труднощами, впадають у розпач.

Самовладання у старшокласників може виявлятися як у самостримуванні, так і самоактивізації. Самовладання виховується в ранньому юнацькому віці під впливом вимог дорослих, у процесі діяльності особистості, взаємин з людьми. Воно нерозривно пов'язане з самоконтролем, почуттям власної гідності і відповідальності.

Витримка і самовладання означають у старшому шкільному віці здатність ясно мислити, ставитися до себе самокритично, керувати своїми діями і почуттями в звичайних і несприятливих умовах, тобто долати розгубленість, страх, нервеве збудження, вміти утримати себе і товаришів від помилкових дій і вчинків.

Найбільш узагальнене поняття самостійності, яке враховує усі зовнішні ознаки її прояву і може бути орієнтиром у розробці шляхів виховання самостійної особистості, дає К. Платонов: "Самостійність – це вольова властивість особистості, здатність систематизувати, планувати, регулювати і активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва і практичної допомоги зовні" [4, с. 126].

С. Рубінштейн вказував, що самостійність – це суспільний прояв особистості, що характеризує її ставлення до праці, людей, суспільства [5, с. 90].

Самостійність старшокласника характеризується певною критичністю його розуму, здатністю висловлювати свою думку незалежно від суджень інших. Його відрізняє оптимізм, завзяття та ініціативність.

Здебільшого самостійних старшокласників відрізняє здатність відстояти свою думку, обґрунтувати власне рішення за допомогою кінцевого результату праці, раціональні пошукові дії, прохання допомоги у дорослого лише у разі крайньої необхідності. Це ініціативні діти, які завжди доводять розпочате діло до кінця, оптимістично сприймають труднощі, спроможні докладати максимум самостійних зусиль для досягнення мети. Ці школярі впевнені у своєму успіху. Вони досить вимогливо ставляться до результатів діяльності – своєї і товаришів.

До вольових якостей особистості відносять і дисциплінованість. Дисциплінованість характеризується такими основними показниками:

- 1) впевненістю в необхідності суворо дотримуватись вимог дисципліни;
- 2) знанням порядку, правил, норм, вимог, які підлягають точному та неухильному виконанню;
- 3) вмінням правильно виконувати вимоги дисципліни;
- 4) звичкою до постійного дотримання усіх вимог дисципліни;
- 5) нестерпністю до порушень дисципліни, ставлення до них як до проблеми;
- 6) прагненням не тільки до підпорядкування, але й до активних проявів пильності та самовідданості;
- 7) прагненням та вмінням постійно здійснювати самоконтроль [6, с. 68].

Отже, в основі дисциплінованості – прагнення й уміння особистості керувати своєю поведінкою відповідно до суспільних норм і вимог правил поведінки.

Таким чином, у старшокласників найбільше розвиваються такі вольові якості як цілеспрямованість, ініціативність, наполегливість, самовладання, самостійність та дисциплінованість.

1. Ильин Е. П. Психология воли / Е. П. Ильин. – СПб: Питер, 2000. – 288 с.

2. Кравченко Т. В. Сутнісні характеристики соціалізації / Т.В. Кравченко // Педагогіка і психологія. – № 3 (56). – 2007. – С. 11–19.

3. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. – К.: КММ, 2006. – 239 с.
4. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий / К. К. Платонов. – М.: Высшая школа, 1984. – 174 с.
5. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности / С. Л. Рубинштейн // Вопросы философии. – 1989. – № 4. – С. 88–96.
6. Тимошенко Л. Н. Воспитание старшекласниц / Л. Н. Тимошенко. – М.: Просвещение, 1983. – 142 с.
7. Тодорів Л. Д. Рефлексивні складові самосвідомості та їх розвиток в умовах занять з елементами тренінгу / Л. Д. Тодорів // Практична психологія та соціальна робота: Науково-практичний та освітньо-методичний журнал. – 02/2003. – №3. – С. 79–86.

Such basic volitional internalss of senior pupil as purposefulness, persistence, initiativeness, self-possession, independence and discipline are described In the article.

Key words: *senior pupil, forming, purposefulness, persistence, initiativeness, self-possession, independence, discipline.*

УДК 372.3 : 373.2

ББК 74.10

Неллі Лисенко

МОДЕЛЮВАННЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ Й ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЯК ПРИНЦИП РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ СУЧАСНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ НАСТУПНОСТІ

У статті представлено актуальні завдання дошкільної та початкової освіти; виокремлено принцип моделювання методів навчання і виховання дітей у контексті наступності; проаналізовано низку методів інноваційної діяльності: розвивальний рух Вероніки Шерборн, успішний старт Марти Богданович, творче самовираження Рудольфа Лабана та ін. Визначено перспективні напрями подальшого дослідження проблеми.

Ключові слова: *наступність, принцип моделювання, інноваційність, психомоторний розвиток.*

Актуальність. Успішність реалізації наступності між ДНЗ і початковою школою обумовлюється низкою факторів, які творять педагогічне середовище, адекватне до психологічних і фізіологічних особливостей і можливостей дітей. Відповідно, моделювання різних методів, як і методик у дошкільній освіті проектуємо на подібний підхід і в початкових класах. Відтак, школа не лише стимулюватиме розвиток виявленого особистісного потенціалу кожного учня уже в дошкільному віці, а й зберігатиме самоцінність його дитинства. У низці різних факторів виокремлюємо вплив спеціальних творчих зусиль кожного педагога, які він застосовує під час добору форм, методів і засобів навчання й виховання дошкільників і молодших школярів.

У контексті порушеної нами проблеми вважаємо за необхідне виокремити ключові принципи дошкільної та початкової освіти для того, щоб у такий спосіб розглянути моделювання і одночасно описати його прояви на їхньому тлі. Згідно досліджень Г. Гранатова це такі:

- єдності виховання із навчанням;
- єдності й цілісності самостійності з педагогічним керівництвом;